

УДК: 364.044

Коленіченко Т.І., кандидат педагогічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, Україна, Чернігів

**ФОРМИ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Дослідження проводилося в геріатричному пансіонаті міста Чернігова протягом 2007-2009 років. Мета дослідження полягала у розроблені форм роботи, які впливають на адаптаційний процес людини похилого віку в умовах геріатричного пансіонату. Було визначено основні проблеми, які існують у мешканців геріатричного пансіонату та відповідно розроблено форми роботи, які сприяють позитивній адаптації людей похилого віку до умов геріатричного пансіонату.

Ключові слова: людина похилого віку, геріатричний пансіонат, соціально-педагогічні умови адаптації, соціальний працівник, форми роботи.

Колениченко Т.И. Формы работы с людьми пожилого возраста в учреждениях социального обслуживания / Черниговский национальный технологический университет, Украина, Чернигов

Исследование проводилось в гериатрическом пансионате города Чернигова на протяжении 2007-2009 годов. Цель статьи заключалась в разработке форм работы, которые влияют на адаптивный процесс человека пожилого возраста в условиях гериатрического пансионата. Было определено основные проблемы, которые существуют у жителей гериатрических пансионатов и соответственно разработано формы работы, которые способствуют позитивной адаптации людей пожилого возраста к условиям гериатрического пансионата.

Ключевые слова: человек пожилого возраста, гериатрический пансионат, социально-педагогические условия адаптации, социальный работник, формы работы.

Kolenichenko T.I. Forms of work with people of elderly age in the establishments of social service / Chernihiv National Technological University, Ukraine, Chernihiv

Study was conducted in the rest house for elderly people in Chernihiv during 2007-2009. The aim of the study was to work out the forms of work which influence on the adaptation process of the elderly person in the conditions of the rest house for elderly people. The basic problems which persons in the rest houses for elderly people have were defined and the forms of work which provide the positive adaptation of the elderly men and women to the conditions of the rest house for elderly people were worked out.

Key words: person of elderly age, rest house for elderly people, social and pedagogical conditions of adaptation, social employee, forms of work.

Вступ. На сьогоднішній день в суспільстві ми можемо спостерігати переломний період, коли відбуваються зміни в усіх сферах суспільного життя, зокрема політичній, соціальній, економічній. Кожна особистість, яка є громадянином України досить болюче переживає всі події в країні, а особливо гостро реагує на суспільні зміни така категорія населення як люди похилого віку. Саме тому, на наше переконання, дослідження особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку в закладах соціального обслуговування є актуальним на сьогоднішній день, оскільки правильно організована робота соціального працівника з даною категорією клієнтів знизить психологічну напругу, тривожність та зменшить прояв інших психологічних станів, які виникають у людей похилого віку, та є причинами прояву деструктивної поведінки в умовах гериатричного пансіонату. Проблеми людей похилого віку, які мешкають в гериатричному пансіонаті стали предметом вивчення таких

науковців, як А.Й. Капської, Т.О. Голубенко, С.М. Шиловой, С.Б. Пряхіної, Н.В. Курилович та ін.

Отже, мета нашої статті полягає в розроблені форм роботи, які сприяють успішній адаптації людини похилого віку до умов геріатричного пансіонату.

Відповідно до поставленої мети нами розроблено завдання дослідження:

1. визначити соціально-педагогічні умови, які визначають адаптаційний процес людини похилого віку;
2. розробити форми роботи соціального працівника з людьми похилого віку в умовах геріатричного пансіонату.

Вважаємо за доречним зазначити, що перед тим, як пропонувати форми роботи, які є доцільними у діяльності соціального працівника у роботі з людьми похилого віку в умовах геріатричного пансіонату, ми повинні проаналізувати поняття «технологія» та «соціально-педагогічні умови» в контексті розгляду проблеми форм соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричного пансіонату.

Зокрема, під технологією соціальної роботи Р. Х. Вайнола розуміє сукупність форм, методів та прийомів, що використовуються соціальними службами, закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками для вирішення завдань соціальної роботи [1, с. 34]. Як зазначає А. Й. Капська, педагогічну технологію можна назвати комплексом, який включає певні уявлення про передбачувані результати; засоби діагностики поточного стану мешканців пансіонату; пакет методів педагогічного впливу; критерії вибору оптимальних методів адаптації для конкретних умов [2, с. 171].

Таким чином, за робоче визначення ми беремо дефініцію, розроблену Р. Х. Вайнолою під технологіями впровадження адаптивних процесів у структуру життєдіяльності клієнтів геріатричного пансіонату розуміємо систему форм та методів, які сприяють реалізації соціально-педагогічних умов та спрямовані на позитивний результат адаптаційного процесу – адаптованість.

З метою вивчення проблеми особливостей адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища, нами було проведено дослідження в

Чернігівському геріатричному пансіонаті протягом 2007-2009 років. Результати дослідження переконують, що в літніх людей, які мешкають в геріатричному пансіонаті, чимала кількість різних проблем. Досить часто літні люди виокремлювали з них другорядні, при цьому їм досить важко конкретно окреслити причини, які спричиняють виникнення проблемних ситуацій [3, с.191-196]. Проаналізувавши коло проблем, наявних у життєдіяльності мешканців пансіонату, ми змогли виокремити із них загальні, які, на нашу думку, досить помітно впливають на адаптаційний процес мешканців пансіонату до нових умов життєдіяльності та зумовлюють специфіку адаптаційного процесу: обмеженість кола спілкування – 85,6% (77 осіб); відсутність заходів, які б проводились з літніми людьми у вільний час – 54,4% (49 осіб); відсутність повсякденної зайнятості – 54,4% (49 осіб); наявність конфліктів між мешканцями пансіонату – 38% (34 особи).

Таким чином, соціально-педагогічна робота з літніми людьми, які мешкають в геріатричному пансіонаті має бути спрямована на вирішення основних проблем, які там існують: обмеженість кола спілкування, відсутність повсякденної зайнятості, відсутність форм роботи, які б проводились у вільний час, конфлікти між мешканцями пансіонату.

З огляду на означені проблеми, які існують у мешканців геріатричного пансіонату, ми визначили соціально-педагогічні умови, які впливають на процес адаптації людини похилого віку до нового соціального середовища та визначають специфіку адаптаційного процесу. Під соціально-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність певних обставин, які створюються в соціальному середовищі (геріатричному пансіонаті) та сприяють позитивному пристосувальному процесу.

Відповідно до визначення «соціально-педагогічні умови», нами було визначено такі соціально-педагогічні умови:

- умови на індивідуальному рівні – досягнення внутрішньої особистісної гармонії, стану впевненості, зниження рівня тривожності, підвищення самооцінки, формування психологічної стійкості;

– умови на рівні мікрогрупи (мікросередовища) – досягнення гармонійної взаємодії між мешканцями пансіонату, уникнення конфліктних ситуацій, завдяки розширенню кола спілкування та уміння висловлювати правильно свої думки, розуміти на невербальному рівні, навчитися приймати точку зору інших. Комплекс показників цієї умови сприяє досягненню адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища, завдяки тому, що нами свідомо зроблений акцент саме на такому аспекті діяльності як спілкування;

– умови на рівні макросередовища – досягнення стану узгодженості можливостей літньої людини з можливостями макросередовища (відвідування церков, музеїв, виставок).

Зважаючи на необхідність активізації внутрішніх сил та механізмів адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища, нами добиралися педагогічно доцільні форми та методи, які знижують психологічну напругу у літніх людей. Це зумовило зміст пропонованих нами форм роботи, що забезпечують умови для мотивації та активізації механізмів адаптації людини похилого віку.

Виходячи з логіки нашого дослідження, вважаємо за необхідне охарактеризувати окремі форми адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища. В основу цієї роботи був покладений такий алгоритм:

- характеристика конкретної форми роботи;
- впровадження форми роботи в середовище життєдіяльності (геріатричний пансіонат) за допомогою різноманітних методів/

Робота за таким алгоритмом певною мірою сприяє формуванню групової згуртованості, навичок вербального й невербального спілкування, зняттю тривоги, психологічної напруги, підвищенню самооцінки тощо.

Вважаємо доречним висвітлити деякі форми роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричного пансіонату. Отже, для впровадження умов на індивідуальному рівні було застосовано форму роботи з людьми похилого віку, що має на меті досягнення внутрішнього комфорту, особистісної гармонії і дає

відчуття літній людині вічності життя, неминучості певних періодів буття - об'єднання «Слово Боже у моєму серці».

Дане об'єднання зорієнтоване на корекцію самооцінки літньої людини, самотності, зокрема, усвідомлення вічності життя. Реалізація цієї форми роботи допомагає покращити психологічний стан людини похилого віку. Діяльність об'єднання включає такі види занять, як лекції, бесіди, консультативна допомога, сповідь. Досить вдалою у роботі з людьми похилого віку є функціонування релаксаційних груп. Робота групи зорієнтована на корекцію почуття тривожності, психологічної напруги. Робота гуртка розпочинається з арт-терапевтичних вправ, що дозволяє уникнути тривожності та сприяє формуванню згуртованості. У роботі використовувалися такі вправи, як «Зображення свого імені», «Передача листа», «Лінія життя» тощо».

Реалізація умови на мікрорівні спонукала нас розробити форми роботи з літніми людьми, яка б сприяла виробленню навичок спілкування. Вона передбачає роботу клубу комунікації «Назустріч людям» з використанням тренінгу, підготовки стенду, тематичних днів, дискусійних груп. Функціонування клубу «Назустріч людям» зорієнтоване на корекцію комунікативної сфери життя мешканців пансіонату, міжособистісних стосунків.

Вважаємо за доцільне розглянути один із методів реалізації даної технології - комунікативний тренінг, який розрахований на 7 днів і має на меті інформування та набуття учасниками нових навичок у сфері спілкування, зменшення проявів конфліктної поведінки, формування в учасників тренінгу позитивного ставлення до життя та бажання успішної адаптації в нових умовах життєдіяльності.

У процесі роботи було визначено основні напрямки тренінгової роботи з людьми похилого віку, які мешкають в геріатричному пансіонаті:

1. Інформаційний – полягає в тому, що використання тренінгу в роботі з літніми людьми як групової форми роботи є важливим і доцільним. Під час тренінгових занять створювалося неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку й розв'язання проблеми

пристосування до змінених умов життєдіяльності. Використовуючи методи спостереження та бесіди, виявлено основні проблеми літніх людей: важкість у налагодженні дружніх стосунків; конфліктність у взаємодії з мешканцями пансіонату; відсутність сенсу життя; неспроможність задовольнити потребу в спілкуванні; егоцентризм; невміння правильно доносити інформацію до інших.

Увесь спектр проблем людей похилого віку, які мешкають в геріатричному пансіонаті, слугував основою для розроблення тренінгу і був реалізований на усіх заняттях.

2. Особистісний – спрямований на здатність літньої людини знаходити цілі, які відповідатимуть її сьогодішньому етапу життя. Метою цього напрямку є вироблення вмінь у літніх людей жити не минулим, а сьогоденням; оволодіння ефективними способами рефлексії, навичками ефективного спілкування; оцінювання особистісних якостей інших людей; уникнення конфліктів у новому середовищі життєдіяльності; вироблення навичок вербалізації своїх почуттів, переживань щодо певної ситуації. Реалізація цього напрямку відбувалася на всіх заняттях.

3. Екзистенційний – аналіз ціннісних орієнтацій мешканців пансіонату та групових цінностей, притаманних неформально існуючій групі (виявлення рис, які важливі при входженні в нове соціальне середовище та сприяють успішній адаптації). Реалізація цього напрямку відбувалася на всіх заняттях.

Усі заняття складалися з трьох частин: вступної, основної (етап конструювання) та завершальної. Наприклад, перше заняття «У чому полягає сенс життя» було зорієнтоване на ознайомлення з організаційними моментами тренінгу. На другому занятті «Нова людина очима інших» з'ясовували, які якості цінуються мешканцями пансіонату в новій людині, що вперше потрапила до закладу соціального обслуговування. Для розпізнавання передумов конфлікту та сприяння зменшенню проявів конфліктної поведінки слугувало заняття №4 «Спілкуємося без конфліктів», на якому використано вправу «Куб», що допомагала учасникам зрозуміти багатоаспектність одного і того ж явища. Розвитку навичок вербального та невербального спілкування в

мешканців пансіонату слугувало використання на п'ятому занятті «Вплив ситуації на ефективність спілкування», вправи «Тварини», що формувала в літніх людей виразну поведінку та пошук засобів самовираження, котрі будуть зрозумілими іншим.

Таким чином, метою тренінгових занять, проведених нами, було: навчитися правильно розуміти не тільки те, що літні люди чують, але й те, що бачать; визначити причини прояву конфліктної поведінки з мешканцями пансіонату; проаналізувати шляхи їх вирішення.

Робота клубу комунікації «Назустріч людям», за нашими спостереженнями, запам'яталася для літніх людей використанням такого цікавого прийому, як розроблення соціальним працівником стенду із днями народжень мешканців пансіонату, що мав на меті спонукати їх до емоційного сприйняття подій (виникнення почуття радості від того, що вони не байдужі іншим, що про них пам'ятають).

У процесі роботи клубу комунікації панувало невимушене спілкування між клієнтами пансіонату, що спонукало до позитивно-дружньої атмосфери в середині мікрогрупи, при цьому літні люди були щирими, відвертими з іншими клієнтами; відкрито висловлювалися про потайні бажання та страхи люди похилого віку. Створений мікроклімат у групі сприяв тому, що літня людина шукала нові форми поведінки і шляхи вирішення проблемних ситуацій (вслуховування, дискусії тощо).

Упровадження запропонованих форм роботи соціального працівника з людьми похилого віку передбачає розширення кола спілкування, чому сприяє робота дискусійних груп, яка має на меті оволодіння навичками вербального спілкування; навичками правильно та лаконічно висловлювати свої думки; задоволення потреби в спілкуванні. Метод дискусійного характеру полягає в створенні умов, за яких літня людина може не тільки висловлювати свою точку зору, але й протиставляти її поглядам інших мешканців геріатричного пансіонату.

Досить вдалим є впровадження в життєдіяльність геріатричного пансіонату такої форми роботи, як об'єднання за інтересами «Майстри «Золоті ручки»». Особливий інтерес у клієнтів викликала робота, яка передбачає в'язання, вишивку, малювання, гру в шахи, пасивне читання, музичну психотерапію, що за своєю сутністю є повсякденною зайнятістю літніх людей. При цьому діяльність клієнтів в об'єднанні за інтересами супроводжувалась використанням музикотерапії або пасивного читання (за інтересами літніх людей). Під час прослуховування музики зникала напруга, негативні почуття в учасників експерименту. Музикотерапія використовувалася нами для розвитку творчих здібностей, розширення світогляду, активізації соціально-адаптивних можливостей. Головним завданням корекційних музичних занять є стимулювання потенційних можливостей, подолання труднощів соціальної адаптації відповідно до можливостей літньої людини. На початковому етапі роботи об'єднання за інтересами пропонувалося паралельно з фізичним навантаженням використовувати метод пасивного читання, що передбачало читання соціальним працівником чи психологом певної періодики. Досить часто літні люди висловлювали бажання, щоб соціальний працівник читав їм інформацію з газет. Читання, у свою чергу, супроводжувалося обговоренням актуальних проблем в суспільному чи політичному житті.

Реалізація умов на макрорівні передбачає впровадження технології адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища, яка сприяє досягненню стану узгодженості можливостей літньої людини з можливостями макросередовища. Реалізуючи дану умову ми використовували такий метод роботи, як тематичні зустрічі з цікавими людьми, відвідування музеїв, виставок, театрів. Запропоновані форми роботи сприяють формуванню в літніх людей відчуття свободи, невід'ємності від суспільного життя та внутрішнього психологічного комфорту.

Розширенню знань літніх людей стосовно того чи іншого питання, залучення їх до оцінки наступних певних дій, вчинків, формування в них відповідного ставлення до навколишнього середовища, своїх обов'язків сприяє

використання бесіди, оскільки вона стимулює інтерес клієнтів до обговорення актуальних проблем, життя соціуму.

Висновки. Отже, упровадження в життєдіяльність літніх людей, які мешкають в геріатричних пансіонатах, запропонованих форм роботи, сприяє появі в них відчуття потрібності іншим, почуття розуміння того, що вони не самотні, не наодинці зі своїми проблемами, «не замкнені» в стінах закладу соціального обслуговування. Використані форми роботи зумовлюють специфіку роботи соціального працівника в закладах соціального обслуговування та не несуть великої психологічної напруги, натомість сприяють формуванню нових життєвих стереотипів, зменшенню тривоги і, врешті-решт, допомагають людині похилого віку відчувати себе повноцінним членом суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у розроблені моделі адаптації людини похилого віку до умов нового соціального середовища.

Література:

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник / Р. Х. Вайнола / За ред проф. С. О. Сисоевої – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 134 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник / А. Й. Капська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
3. Голубенко Т.О. Процес старіння як соціально-психологічна проблема / Т.О. Голубченко // Науково-методичний журнал. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. №1, 2012. – С. 191-197.

References:

1. Vaynola R. Kh. Tekhnolohizatsiya sotsial'no-pedahohichnoyi roboty: teoriya ta praktyka. Navchal'nyy posibnyk / R. Kh. Vaynola / Za red prof. S. O. Sysoyevoyi – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2008. – 134 s.
2. Kaps'ka A. Y. Sotsial'na robota : navchal'nyy posibnyk / A. Y. Kaps'ka. – Kyuyiv : Tsentr navchal'noyi literatury, 2005. – 328 s.

3. Holubenko T.O. Protses starinnya yak sotsial'no-psykholohichna problema / T.O. Holubchenko // Naukovo-metodychnyy zhurnal. Sotsial'na robota v Ukrayini: teoriya i praktyka. #1, 2012. – S. 191-197.